

LÓRINCZ József
Az 1956-os forradalom és szabadságharc következményei
a hazai börtönügyben

(DOI: 10.31626/HU-EISSN2530094X.II.TOM.123-136.p)

Hazai igazságszolgáltatásunk legsötétebb éveiben, a kíméletlen háborús esztendők nyomott hangulatát tovább tetéző, betegesen eltorzult büntetőpolitika az 1956-os októberi forradalomban és szabadságharchoz hozzájárult az össznépi elégedetlenség robbanásszerű kifejezéséhez. A szabadságuktól, becsületüktől megfosztott, embertelen körülmények között tartott, kiéheztetett és kizsigerelt emberek, továbbá a velük együttérző tömegek 1956 őszén azt a jövőnek is szóló üzenetet fogalmazták meg, hogy a büntető hatalom soha többé ne merészeljen hasonló eszközökhöz nyúlni.

1956. X. 23-án a fővárosban elkezdődött forradalmi események meglepetésszerűen érték a belügyi tárca szervezeteit, így a büntetés-végrehajtás országos vezetését is.¹ 1956. X. 23-án este a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának központi ügyelete a legtöbb büntetés-végrehajtási intézet számára a fokozott szolgálat bevezetését rendelte el, majd ezt követően – főleg Budapesten – több intézet őrségének megerősítéséről intézkedett. Így 1956. X. 24-én a Központi Iskola állományából megerősítették a Budapesti Országos Börtön és Központi Kórház őrségét. Ugyanezen a napon a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága utasítást adott az elítéltek munkáltatásának azonnali felfüggesztésére. 1956. X. 29-én délután a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága az alárendelt egységek vezetőit arra utasította, hogy a pártszervezetekkel, a honvédséggel és az újonnan megalakult szervezetekkel tartsanak kapcsolatot, teljesítsék a fokozott szolgálatokkal kapcsolatos kötelezettségeiket, az elítélteket tartsák a zárkákban, a séták megtartására intézkedjenek, az őrizeteseik kitörését akadályozzák meg, a szökött elítélteket fogadják be és különítsék el, a rádióügyeletet szervezzék meg, a személyi állomány és az elítéltek étkeztetésére fordítsanak gondot. Ebben az utasításban a fegyverhasználattal kapcsolatban az állt, hogy az őrség

csak erőszakos támadás esetén nyithat tüzet, ha a tömeg fegyverrel támad.²

A tömeg a büntetés-végrehajtási intézetekbe behatolva hat megyei börtönből³ és két munkahely parancsnokságról⁴ szabadította ki az elítélteket. A büntetés-végrehajtási intézetek többségében az elítélteket bizottságok szabadították ki. Néhány helyen az elítéltek szervezkedése, csendes kitörési kísérletei, a zárkák ajtóinak megrongálásai a kiszabadítást felgyorsították. A bizottságok elsősorban a politikaiakat, „kisdős” és első bűntényes elítélteket és mindenekelőtt a fiatalkorúakat szabadították ki. Mindössze kettő, a Debreceni Megyei Börtön és a Sopronkőhidai Országos Börtön volt az, ahonnan senki sem szabadult ki ebben az időszakban.⁵

Általánosságként megállapítható az is, hogy a kitört, vagy kiszabadított elítéltek és a börtönökbe betört személyek a személyi állományt nem bántalmazták. Az őrseget megerősítő rendőr-, honvéd-, karhatalmi- és civil erőkről elmondható, hogy az elítéltek kiszabadításának, vagy kitörésének megakadályozása érdekében a fegyvereiket a legritkább esetben használták. Ugyanez elmondható a belső karhatalom erőiről is.⁶ Egyetlen olyan intézet sem volt, ahol az elítéltek kitörését, vagy annak kísérletét külső erők fegyverrel támogatták volna. Az viszont megtörtént, hogy az elítéltek annak ellenére nem bántották az általuk túsul ejtett büntetés-végrehajtási tisztet, hogy az őrség a kitörni akaró őrizeteseikkel szemben fegyvert használt, melynek következtében Sopronkőhidán két elítélt meghalt.⁷

Az elítéltek egy része a kitörés helyett több helyen a parancsnokság befolyásolása és a szabadulás érdekében éhségsztrájkba kezdett, felszólításra nem jött ki a zárkából, összevagdalta magát, önkasztást hajtott végre, vagy nem vette fel a munkát. Amikor az elítéltek kiszabadultak, többnyire megelégedtek azzal, hogy az őrseget elzavarták, az egységnél maradt fegyverzetet, élelmezési anyagot, ruhát, berendezési tárgyakat magukkal vitték. Megfelel az igazságnak a jelentés azon része, mely szerint számos helyen, elsősorban mezőgazdasági

munkahelyen az elítéltek egy része ott maradt személyi állomány tagjaival közösen gondozták a gazdaság állatait. Egy olyan büntetés-végrehajtási tisztről tudunk, aki Sopronköhidán tisztvárosa véletlenül leadott lövése következtében életét veszítette. A már felfegyverkezett elítéltek sem alkalmaztak fegyveres erőszakot volt fogva tartóik ellen. A fegyverhasználatok következtében életét veszítette 4 fegyveres, vagy fegyver nélküli támadó, 7 elítélt és egy büntetés-végrehajtási tiszt. Az elítéltek közül 13 fő sebesült meg.⁸

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának forradalmi bizottsága 1956. X. 31-én az alárendelt intézetek részére forradalmi bizottság alakítására, a volt Államvédelmi Hatóság beosztottai elbocsátására, a területi forradalmi szervezetek utasításának végrehajtására adott parancsot. 1956. XI. 2-án a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának forradalmi bizottsága bejelentette, hogy 1956. XI. 1-ei hatállyal a büntetés-végrehajtás szervezete az Igazságügyminisztérium alárendeltségébe került, illetve újabb távmondattal erősítette meg a volt Államvédelmi Hatóság beosztottainak eltávolításával, leszerelésével kapcsolatos intézkedéseket. 1956. X. 28-a után az országos és megyei börtönök többségében, a járási börtönök kisebb hányadában önként jelentkezett, vagy letartóztatásba helyezett Államvédelmi Hatóság beosztottait az állami- és pártfunkcionáriusokat és őrizetbe vett katonákat tartottak fogva, akik 1956. XI. 4-e után szovjet segítséggel szabadultak. 1956. XI. 4. után a büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának nagy részét a szovjet csapatok lefegyverezték és hosszabb-rövidebb ideig őrizetben tartották.⁹

A büntetés-végrehajtási intézetekben az 1956. X. 1-ei adatok szerint őrzött 3680 politikai és 14 589 köztörvényes (összesen 18 269) elítéltből 1956. X. 25-e és 1956. XI. 4-e között 3680 politikai és 10 606 köztörvényes (összesen 13 286) elítélt szabadult ki. HORVÁTH Miklós kutatásai alapján 1956. X. 23-án ezekben az intézetekben 17 619 elítéltet őriztek, akik közül 1745 fő kitört, vagy megszökött, 2839 fő külső segítséggel szabadult, 1497 főt a parancsnok és 9151 főt

bizottság szabadított. Így a forradalom napjaiban a büntetés-végrehajtási intézetekből összesen 14 778 fő szabadult ki.¹⁰

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Őrszolgálati Osztályának kijelölt bizottsága a bekövetkezett eseményeket – 1957. januárjában – értékelve arra a megállapításra jutott, hogy a büntetés-végrehajtási szervezetek működési zavarainak és az elítéltek tömeges kiszabadulásának legfőbb oka a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és az alárendelt szervezetek között a forradalmat megelőzően kialakult viszonyrendszerben keresendő. Általában megállapítható, hogy az alárendelt egységeink hosszú évek során igen hozzászoktak a felülről jövő irányításhoz, megszokták, hogy minden ügyes-bajos dolgaikban felfelé fordultak tanácsokért és utasításokért. Az ellenforradalmi erők a túlzottan decentralizált szerveket támadták meg elsősorban és így a minisztériumon kívül az első és a legerősebb csapásokat a megyei főosztályokra mérték így lényegében „Fej” nélkül maradtak az egységek.

1956. XI. 7-én tették közzé a fegyveres erők miniszterének felhívását, amely 1956. XI. 11-ig adott haladékot a kiszabadult elítélteknek arra, hogy jelentkezzenek az intézeteknél büntetésük folytatása végett. A közlemény tudatta, hogy a határidő betartása esetén a visszatérők büntetését egyharmaddal csökkentik, ha azonban nem jelentkeznek, semmiféle kedvezményben nem részesülnek. A hazai börtönökben lévő fogvatartottak száma 1956. XII. 31-én 5365 fő volt. Ezzel a létszámmal kezdődött meg az úgynevezett KÁDÁR-korszak büntetés-végrehajtási történetének következő 33 éve.

A sztálini büntetőpolitikával való szakítás az 1950-es évek második felétől lényegében a korábbinál joviálisabb büntető igazságszolgáltatáshoz való közeledést eredményezett. A lenini büntetőpolitika téziseit felidéző kétarcú igazságszolgáltatás egyfelől a politikai ellenfelekkel szembeni könyörtelenséget, másfelől azonban a „dolgozó osztályhelyzetű” bűnelkövetőkkel szembeni segítő-nevelő szándékot kívánta kifejezésre juttatni. Előbbi funkciójában az 1956-os forradalom aktív résztvevőivel és az „osztályidegenekkel” szemben történel-

münk egyik legvéresebb leszámolását végezte el.¹¹ A tudatosan és indokolatlanul alkalmazott terror mellett az 1957. VI. 29-ei országos pártértekezlet ugyanilyen tudatosan élt a megbocsátás eszközével. Az úgynevezett megtévedt, vagy megtévesztett dolgozókkal szemben a büntetőpolitika megelőző, javító, nevelő tevékenységet tűzött ki célként.

Az 1957-es büntetőpolitikai döntés alapján az igazságszolgáltatásra a bűnelkövetők, illetve az elítéltek kategorizálásának fontos feladata hárult. Az érintett szervezetek vezetőinek közös utasítása¹² alapján az elítéltek között az osztályhelyzet, az előélet, a bűncselekmény jellege és a bűncselekmény súlya szerint tettek különbséget. A büntető- és büntetés-végrehajtási politikát jól érzékelteti SZÉNÁSI Gézának a legfőbb ügyésznek az írása.¹³ E szempontoknak megfelelően 1958 végére más-más intézetbe kerültek az ellenforradalmár és osztályidegen elemek,¹⁴ a dolgozó osztályhelyzetű politikai elítéltek, a szokásos bűnözők és súlyosan visszaesők, a dolgozó osztályhelyzetű, kisebb súlyú köztörvényes bűncselekményt elkövető személyek.

A konszolidációra törekvés jelent meg 1959. novemberében az Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusának határozataiban, amely kimondta, hogy fel kell gyorsítani a szocializmus alapjainak lerakását. A kongresszusi irányelvek két üzenetet tartalmaztak a büntetőpolitika formálásához: egyik „üzenete” az önmagát legitimáló hatalom sokszor hangoztatott érveként a szocialista törvényesség erősítése volt, a másik, hogy fel kell gyorsítani a rendszerellenes társadalmi réteg elszigetelését, illetve „felvilágosítását”. A kongresszus az igazságszolgáltatás döntéshozóit mindenesetre arra inspirálta, hogy a büntetés-végrehajtás területén is gyorsítsanak az „elbitangolt” dolgozó osztályhelyzetű elkövetők visszaterelésében, amikor a nevelést intézményesítették a végrehajtási rendszeren belül.¹⁵ Ennek szellemében lépett hatályba az 1959. VI. 30-án kiadott belügyminiszteri utasítás, amely a büntetés-végrehajtás két fő feladatának jelölte meg a letartóztatottak őrzését és a nevelését.

A belügyi utasítás azonban még mindig kihangsúlyozta, hogy az „osztálypolitikát” érvényre kell juttatni a letartóztatottak nevelésénél. Az „osztályidegenekkel”, a „politikai elítéltekkel” szembeni differenciált bánásmód realizálási formái voltak a kötelező zárkafoogság (egyéni elkülönítés), a kapcsolattartás korlátozása, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének szűkítése. A letartóztató intézetekben 1960. I. 1-vel létrehozták a nevelési szolgálatot, országosan 124 fővel. A nevelői állományt volt politikai tisztekből és felkészültebb körlet-parancsnokokból választották ki, egyidejűleg létrehozták a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán a nevelési szolgálat irányítására Nevelési Osztályt, ezen belül az instruktori és a sajtó alosztály alakult meg. Előírták, hogy minden 100 letartóztatott nevelésével 1 nevelő foglalkozzon. Az újonnan kinevezett nevelők felkészítését 6 hetes turnusokban a Maglódi úti büntetés-végrehajtási iskolán végezték el.¹⁶ A büntetés-végrehajtási intézethálózaton belül megkülönböztették az országos börtönöket, a megyei és körzeti börtönöket és a büntetés-végrehajtási munkahelyeket. **(I.sz. melléklet)**

A nevelési szolgálat létrehozásának és feladatának korabeli felfogásáról a *Büntetés-végrehajtási Szemle* egyik szerzője, ZORKÓCZY Károly így írt: „A nevelőapparátus létrehozásakor arra törekedtünk, hogy a személyi állományból a politikailag legképzettebbeket válasszuk ki a nevelő munkára. Ezeknek az elvtársaknak a politikai szilárdsága elég ahhoz, hogy a politikai vitákban megállják a helyüket. Nem az itt a cél, hogy a nevelőmunka során a politikai kérdésekben aprólékos viták merüljenek fel és ezáltal mód nyíljon a provokációra, a fogalmak rosszindulatú összezavarására, hanem az, hogy az egyes döntő kérdésekben a nevelők helyesen tudjanak állást foglalni és fel tudjanak lépni az ellenséges, félrevezető, provokatív nézetekkel és kezdeményezésekkel szemben.”¹⁷ A nevelés célja tehát elsősorban politikai-világnézeti „agymosás” volt a nagyobb veszélyt hordozó rendszerellenes erők semlegesítésére és csupán mellékes cél a társadalom együttélési normáival szembeforduló köztörvényesek reszocializálása. PÁL László

1976-ban megjelent átfogó kriminálpedagógiai munkájában joggal kifogásolja e korszak nevelőinek egyoldalú felkészültségét: „A nevelési szakszolgálat szervezésekor nem tették követelménnyé a pedagógiai szakképzettséget, így a büntetés-végrehajtási intézetekben megalakult nevelő csoportok döntő többségükben pedagógiaiilag képzetlen személyekből álltak. Az intézkedés mellett azzal érveltek, hogy a nevelői csoportok létrehozása száznál több személy beállítását igényelte, s ezt 1960-ban nem lehetett volna teljesíteni, amennyiben pedagógiai képesítéshez kötik a nevelői státuszt.”¹⁸ Nyilvánvaló, hogy a nevelői szolgálat létrehozásának időszakában, a politikai tudatformálás nem a pedagógiaiilag, hanem a politikailag képzett és megbízható káderek „osztályharcba hívását” igényelte. E politikai-világ-nézeti harchoz szükség volt elítéltségtörekre is — azaz aktívákra —, akik alkalmasak voltak a zárkán belül nyomatékossítani a párt és a kormány történelmi küldetését. Az aktívakkal szemben az első és legfontosabb követelmény az volt, hogy „olyan dolgozó osztályhelyzetű legyen a kiválasztott elítélt, aki helyesli a szocializmus építését, továbbá a párt és a kormány politikájának alapvető kérdéseivel egyetért, vagy legalább ilyen jellemvonások észlelhetők nála.”¹⁹

A büntetés-végrehajtás gazdálkodása területén racionális döntésként értékelhető, hogy 1957-től a belügyminiszter utasítása alapján 1957. VII. 1-vel a büntetés-végrehajtás önálló költségvetési szervezatként folytatta tevékenységét, ezzel a rendelkezéssel a börtönök pénzügyi irányítása a megyei rendőr-főkapitányságok hatásköréből a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság hatáskörébe került. Egyidejűleg a parancsnokságon megkezdte működését a börtönök ellátását koordináló, középírányító pénzügyi, valamint anyagi- és technikai osztály.²⁰ Az elítéltek munkáltatását, — elsősorban a nagyüzemi jellegű termelőmunka végzését — a nevelés fő eszközeként értelmezték, ezért 1959-ben megszüntették és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság szervezetébe olvasztották a Közérdekű Munkák Igazgatóságát, amelynek

mint különálló szervezetnek működése veszélyeztette az egységes, nevelési szempontok érvényesülését. Az elítéltek lehetőleg teljes körű, folyamatos foglalkoztatása érdekében a büntetés-végrehajtási vállalatok termelőtevékenysége a jelentős élőmunka felhasználására irányult, ezért az ipari vállalatokban elsősorban élőmunka-igényes technológiai eljárásokat, a mezőgazdasági célgazdaságokban pedig a nagy létszámú kézi munkaerőt alkalmaztak. Ebben az időszakban kezdődött meg a gazdaságokban az úgynevezett téli foglalkoztatás, amely azt jelentette, hogy a téli három-négy hónap alatt is igyekeztek lekötni valamilyen foglalatossággal az elítélteket. Az 1959. évről szóló jelentés már arról számolt be, hogy a büntetés-végrehajtás termelő üzemeinek tevékenysége abban az évben lett először rentábilis, amikor az ipari és mezőgazdasági üzemek tervüket túlteljesítették, ekkor a foglalkoztatható elítéltek 97 %-ának volt munkája, 33%-uk az ipari vállalatokban, 27%-uk a mezőgazdaságban dolgozott, míg 40%-uk vegyes és házimunkát végzett.²¹ A főképpen az élőmunkát kihasználó termelés azonban azzal a hátránnyal járt, hogy a következő időszakban rendre elmaradt a termelés korszerűsítésére irányuló technológia fejlesztése.²²

A fiatalkorúak sátorajáújhelyi telepítésének problémái – az elhelyezési feltételek hiányosságai, a fiatalkorúak látogatásának nehézségei, nem kevésbé a rendkívüli események szaporodása – a fiatalkorúak áttelepítésére indította a büntetés-végrehajtás vezetését. Az áthelyezés szándéka szerint centrális helyre kijelölendő intézet Budapestre, a *Budapesti Országos Börtön egyik* részlegébe került.²³ A mintegy 150 fiatalkorú (130 fiú és 20 leány) a korábbinál kedvezőbben, 10 személyes zárkákban nyert elhelyezést. Csoportosításuk foglalkoztatásuk szerint történt. A fiúk asztalos- és cipésműhelyekben, a lányok konfekció műhelyben dolgoztak. 1959-ben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága — korábbi rendelkezéseit némileg módosítva — megerősítette a fiatalkorúak szakképzésének szükségességét. Az egy év hátralévő börtönbüntetéssel rendelkező elítélteket már kötelezte az ipariskola tanterv

szerinti oktatásban való részvételére. A szakoktatást a szakma elméletében és gyakorlatában jártas nevelőkre (úgynevezett osztályfőnökökre) bízta. Az osztályfőnökök és az őrseg tevékenységét az fiatalkorúak nevelésével megbízott két fő szakképzett pedagógus hangolta össze.²⁴ A fiatalkorúaknak a Budapesti Országos Börtönbe telepítése újfent a felnőtt korúakkal együtt való elhelyezésének korábbi gondját prolongálta. Az 1958-1959-es áttelepítés előkészületei során felvetődött ugyan az önálló intézet létesítésének gondolata, de a kivitelezés anyagi terhei, nem kevésbé szemléleti akadályai (az új börtön építésének politikai tilalma) a megvalósítást csaknem négy évvel elodázták.

A büntetés-végrehajtás tisztai állományának (tisztjelöltjeinek) oktatása – a rendőrtisztképzéssel együtt – az 1959-ben létesített Belügyminisztérium Rendőrtiszt Akadémián folytatódt, ahol a büntetés-végrehajtási szakcsoport két oktatója látta el a büntetés-végrehajtási szaktantárgyaknak – a büntetés-végrehajtási őrszolgálati ismereteknek, a büntetés-végrehajtási szolgálati ismereteknek és a büntetés-végrehajtási nevelésnek – az oktatását. A büntetés-végrehajtási testület középfokú szakmai képzése 1960-ban kezdődött el a Belügyminisztérium Kun Béla Tiszthelyettes-képző Iskoláján. A szakmai képzés körébe voltak sorolhatók a különböző rabnevelői tanfolyamok, illetve a termelésben dolgozó műszaki és adminisztratív dolgozók szakmai továbbképzése is. A büntetés-végrehajtás ebben az időszakban jelentős erőfeszítéseket tett a személyi állomány azon tagjainak beiskolázására, akik nem végeztek el az általános iskolát. Szakmai továbbképzés keretében tisztai, tiszthelyettesi, őri alapvizsgát kellett tennie minden büntetés-végrehajtási beosztottnak 1960. VI. 30-ig.

A szerény szakirodalomban az 1960-as évek elején merült fel először azon aggodalom, hogy az elítélt átnevelése, javítása nem érhet véget a börtönből való szabadításával. „Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy az utógondozás hiánya, vagy elégtelensége semmivé teheti évek munkáját, erőfeszítéseit.”²⁵ 1959-ben a Legfőbb Ügyészség a visszaesés okairól tájéko-

zódva azt találta, hogy az ismételt bűnelkövetésben nagy szerepet játszott a társadalom elfordulása, a foglalkoztatás megtagadása. A vizsgálat hatására kibocsátott kormányrendelet előírta, hogy — az elítélt kérelmére — a büntetés-végrehajtási intézet köteles az elítélt szabadulása előtt négy héttel a lakóhelye szerinti tanácsot tájékoztatni az elítélt szakképzettségéről és személyi körülményeiről, két héttel a szabadulás előtt pedig az illetékes rendőri szervezetet, ahol az elítélt jelentkezni köteles. A korabeli szakirodalom arról adott számot, hogy éppen azok az elítéltek nem kértek segítséget, akiknek a legnagyobb szükségük lett volna rá, másrészt kifogásolták azt, hogy nem volt meg a megfelelő együttműködés a büntetés-végrehajtási, a tanácsai és a rendőri szervezetek között. A kormányhatározat kibocsátásának azonban kiemelhető jelentősége, hogy jogszabály hazánkban először rendelkezett a börtönből szabadult emberek utógondozásáról.

Jegyzetek:

¹ HORVÁTH: 216-228.p.

² Loc.cit. 219.p.

³ 1956. X. 25-én győri, 1956. X. 26-án a zalaegerszegi, a kecskeméti, az esztergomi és a nyíregyházi, 1956. X. 27-én pedig a szombathelyi börtönökbe hatolt be a tömeg.

⁴ 1956. X. 26-án az oroszlányi, 1956. X. 28-án pedig a komlói munkahely parancsnokságról szabadított ki a tömeg elítélteket.

⁵ HORVÁTH: op.cit. 220.p.

⁶ Honvédségi erőkkal egészítették ki az őrséget Kecskeméten, Kaposváron, a Budapesti Körzeti Börtönben, Állampusztán, Baracskán és Kalocsán.

⁷ HORVÁTH: op.cit. 224.p.

⁸ Loc.cit. 225.p.

⁹ Loc.cit. 226.p.

¹⁰ Loc.cit.

¹¹ A legújabb kutatási adatok szerint a polgári és katonai bíróságok által 1956. november 4-től 1957. július 31-ig halálra ítélték száma 131 fő volt, míg a forradalmi eseményekben való részvétel miatt kivégezettek összlétszáma meghaladta a 350 főt.

¹² A bűnelkövetők kategorizálását a BM-IM-Legfőbb Ügyészi 1958. évi közös utasítása tartalmazta.

¹³ „Korábban általános volt az a felfogás, amely szerint a börtönön belül nincs jelentősége az osztályhelyzetnek, mindenkit egyforma körülmények között kell őrizni és mindenkit egyforma módszerrel kell nevelni. E felfogás helytelenségét a gyakorlati élet cáfolja meg. ...Az osztályidegen elítélt a börtönön belül sem tagadja meg mívoltát, a maga számára kedvező helyzetet akar teremteni, s igyekszik befolyása alá vonni mindenkit, gyakran még a bv. személyi állomány tagjait is. Ha megfelelő kategorizálással, az osztálypolitikai szempontok céltudatos érvényesítésével nem törekedtünk az osztályidegen elítéltek ellenséges tevékenységének megakadályozására, akkor a nevelési munka eleve eredménytelen, mert a börtönből politikailag megtévesztett, az osztályellenség uszártyába került elítéltek szabadulnának ki. A büntetés-végrehajtás során tehát különbséget kell tenni a különböző elítélt között az osztályhelyzet, a bűncselekmény és a büntetési idő alapján. Ez a megkülönböztetés kiindulási alap, amely megszabja a különböző elítéltekkel kapcsolatos nevelési módszerek tartalmát és kereteit. A büntetéseket ezen szemlélet szerint három fő csoportba szokás osztani: 1. Ellenforradalmárok és osztályidegen elemek. 2. Megrögzött bűnözők. 3. Alkalmoszerűen, kismértékben bűnöző, elmaradt emberek. A különböző kategóriák közötti határvonalat a nevelés, mint ráhatás mértéke és az alkalmazott nevelés várható eredménye vonja meg. Az ellenforradalmároknál és osztályidegen elemeknél a ráhatásnak erőteljesebbnek kell lennie az ideológiai eszközök előtérbe helyezésével, míg a megrögzött bűnözőknél az általános kultúra emelésével a morális érzék kialakítása a fontosabb. A legkevesebb gondot a nevelés részére a harmadik kategória jelenti, minthogy ezen emberek számára az esetek többségében az egyszeri büntetés inkább elretentő, mint nevelő hatásként jelentkezve, őket további bűncselekmény elkövetésétől végleg visszatartja.”

SZÉNÁSI

¹⁴ A közös utasítás szerint ellenforradalmár elemeknek minősültek a szervezkedés, kémkedés, a hazaárulás bűncselekményeiben vezető, irányító tevékenységet folytató személyek, osztályidegeneknek a papok, a csendőrök és a volt horthysta katonatisztek.

¹⁵ A konszolidáció jegyében 1960. III. 9-én az Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága BISZKU Béla belügyminiszter előterjesztése alapján megtárgyalta és jóváhagyta az amnesztia-rendeletet. A Magyarország felszabadulásának 15. évfordulója alkalmából 1960. IV. 1-én kihirdetett részleges politikai közkegyelem — amelynek részletes tartalmára nem térünk ki — a fogvatartottak várakozásával ellentétben viszonylag kevés embert érintett: 1960. IV. 1-én és 2.-án a váci börtönből 193 elítéltet helyeztek szabadlábra. A szűkre szabott amnesztia elleni tiltakozásul éhségsztrájk robbant ki a Váci Országos Börtönben 1960. IV. 7-én, másnapra az elítéltek 80 %-a csatlakozott az akcióhoz. Az éhségsztrájkolókat elkülönítették. A sztrájk letörését a helyszínen FÖLDES László, a belügyminiszter első helyettese irányította.

¹⁶ Az első rabnevelői tanfolyamot 1960 nyarán, a másodikat 1961 augusztusában fejezték be, a két tanfolyamot a nevelők 90 %-a elvégezte. A tanfolyamok tantárgyai a marxizmus-leninizmus, rabnevelés, büntetés-végrehajtási szabályzat voltak.

¹⁷ ZORKÓCZY: Egy országos börtönben tartott komplex ellenőrzés tapasztalatai. 41.p.

¹⁸ PÁL: 180.p.

¹⁹ TEVESZ: 24.p.

²⁰ ZORKÓCZY: Gondolatok személyi állományunk megváltozott anyagi ellátásáról. ; Idem: Mit jelent az önálló pénzügyi szervezet felépítése a büntetés-végrehajtás területén.

²¹ DEME

²² PALOTÁS: 13.p.

²³ Az áthelyezést az 1958. decemberében a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága rendelte el. A fiatalkorúak átszállítása 1959 januárjában megtörtént.

²⁴ Az 1959. és 1963. között a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásáról fennmaradt iratanyag feltárása még ma is akadályokba ütközik. Ezért ennek az időszaknak jellemzése napjainkban még csak töredékesen valószínűsíthető meg.

²⁵ MÉSZÁROS

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

HORVÁTH — HORVÁTH Miklós: *1956 hadikronikája*. Budapest, 2006, Akadémiai Kiadó. 481 p. HU-ISBN 978 963 05 8026 8.

PÁL — PÁL László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban*. Budapest, 1976, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 522 p. HU-ISBN 963 22 0389 5.

TANULMÁNYOK

DEME — DEME Mihály: A büntetés-végrehajtás 1959. évi gazdasági munkája. *Büntetés-végrehajtási Szemle*, IV.évf. (1960) 5.sz.

MÉSZÁROS — MÉSZÁROS József: Hozzászólás a visszaeső bűnözés kérdéséhez. *Beliügyi Szemle*, I.évf. (1963) 12.sz. 79-86.p. HU-ISSN 0133-6738.

- SZÉNÁSI — SZÉNÁSI Géza: A szocialista büntetés-végrehajtás törvényessége. *Büntetésvégrehajtási Szemle*, II.évf. (1958) 4.sz.
- TEVESZ — TEVESZ Imre: a szocialista büntetésvégrehajtás feladata és az elítélt aktívák szerepe a rabnevelésben. *Büntetésvégrehajtási Szemle*, III.évf. (1959) 3.sz.
- ZORKÓCZY: Gondolatok személyi állományunk megváltozott anyagi ellátásáról. — ZORKÓCZY Károly: Gondolatok személyi állományunk megváltozott anyagi ellátásáról. *Büntetésvégrehajtási Szemle*, I.évf. (1957) 1-2.sz.
- ZORKÓCZY: Mit jelent az önálló pénzügyi szervezet felépítése a büntetésvégrehajtás területén. — ZORKÓCZY Károly: Mit jelent az önálló pénzügyi szervezet felépítése a büntetés-végrehajtás területén. *Büntetésvégrehajtási Szemle*, I.évf. (1957) 7-8.sz.
- ZORKÓCZY : Egy országos börtönben tartott komplex ellenőrzés tapasztalatai. — ZORKÓCZY Károly: Egy országos börtönben tartott komplex ellenőrzés tapasztalatai. *Büntetés-végrehajtási Szemle*, IV.évf. (1960) 4.sz.
- TANKÖNYVEK**
- PALOTÁS — PALOTÁS Miklós: *A büntetés-végrehajtási munkáltatás fejlődése és jelenlegi helyzete*. Budapest, 1983, Rendőrtiszti Főiskola.

I.sz. melléklet

Büntetés-végrehajtási intézetek az 1958- 59-es években

Országos Börtönök

Márianosztrai Országos Börtön
Váci Országos Börtön
Sopronkőhidai Országos Börtön
Budapesti Országos Börtön
Sátoraljaújhegyi Országos Börtön
Kalocsai Országos Börtön
Szegedi Országos Börtön

Megyei és körzeti börtönök

Miskolci Megyei Börtön
Balassagyarmati Megyei Börtön
Székesfehérvári Megyei Börtön
Kecskeméti Megyei Börtön
Veszprémi Megyei Börtön
Debreceni Megyei Börtön
Nyíregyházi Megyei Börtön
Szekszárdi Megyei Börtön
Zalaegerszegi Megyei Börtön
Szombathelyi Megyei Börtön
Kaposvári Megyei Börtön
Pécsi Megyei Börtön
Győri Megyei Börtön
Egri Megyei Börtön
Gyulai Megyei Börtön
Jászberényi Körzeti Börtön
Szolnoki Megyei Börtön
Budapesti Katonai Börtön
Esztergomi Megyei Börtön
Budapesti Megyei Börtön

Bv. munkahelyek

Baracscai Munkahely
Pálhalmi Munkahely
Állampusztai Munkahely
Nagyfai Munkahely
Karcag-Tilalmasi Munkahely